

NHỮNG THÁCH THỨC VÀ GIẢI PHÁP PHÁT TRIỂN CÂY ĂN QUẢ THEO HƯỚNG BỀN VỮNG Ở TỈNH SƠN LA

Đỗ Thị Mùi

Khoa Lịch sử, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội 2

Tóm tắt. Sơn La có nhiều tiềm năng để phát triển cây ăn quả. Trong những năm gần đây, cây ăn quả đã phát triển mạnh, đem lại hiệu quả kinh tế cao, góp phần xóa đói giảm nghèo cho đồng bào vùng cao. Tuy nhiên, việc phát triển cây ăn quả có nhiều thách thức lớn. Thách thức về giá cả, chất lượng, mở rộng diện tích, chế biến sản phẩm, thị trường... Cần có những giải pháp về quy hoạch, về giống, lao động, đầu tư, khoa học kĩ thuật... để phát triển cây ăn quả bền vững, mang lại hiệu quả kinh tế cao.

Từ khóa: Chỉ dẫn địa lí, cơ hội, thách thức, phát triển bền vững.

1. Mở đầu

Sơn La có diện tích rộng nhất trong số 4 tỉnh của vùng Tây Bắc. Từ năm 2015 đến nay, Sơn La có nhiều giải pháp bứt phá để phát triển cây ăn quả. Diện tích, năng suất, sản lượng cây ăn quả tăng nhanh. Sơn La đã trở thành tỉnh dẫn đầu miền Bắc về diện tích cây ăn quả. Bởi thế, đã có nhiều công trình nghiên cứu về việc phát triển cây ăn quả của tỉnh. Công trình nghiên cứu của tác giả Đỗ Thị Mùi [1] đã phân tích những thuận lợi và khó khăn trong phát triển cây ăn quả ở vùng Tây Bắc, đề xuất được một số giải pháp để phát triển cây ăn quả trong vùng. Phạm Anh Tuấn [2] đã nghiên cứu về định hướng không gian phát triển vùng chuyên canh cây lâu năm tại tỉnh Sơn La trên cơ sở đánh giá tổng hợp cảnh quan. Hội đồng nhân dân tỉnh Sơn La cũng ban hành “Đề án phát triển cây ăn quả trên địa bàn tỉnh Sơn La” [3]. Đề án đã đề xuất được một số định hướng và giải pháp phát triển cây ăn quả trên địa bàn tỉnh Sơn La. GS. TS Đỗ Năng Vịnh [4] cũng trình bày và đề xuất một số giải pháp phát triển cây ăn quả ở vùng Tây Bắc. Tác giả Trọng Thủy [5] cũng đề xuất một số giải pháp phát triển cây trồng ôn đới ở vùng Tây Bắc. Tác giả Đỗ Hương [6] lại đề cập ở lĩnh vực rộng hơn: nông nghiệp ở vùng Tây Bắc, trong đó cũng đề xuất hướng hình thành vùng chuyên canh cây ăn quả tập trung. Các công trình này đã đề cập được nhiều giải pháp hay trong phát triển nông nghiệp nói chung và cây ăn quả nói riêng ở vùng Tây Bắc nói chung và tỉnh Sơn La nói riêng. Tuy nhiên, chưa có công trình nào nghiên cứu, đánh giá những thách thức trong phát triển cây ăn quả để từ đó đề xuất các giải pháp phát triển cây ăn quả theo hướng bền vững ở tỉnh Sơn La. Bài báo phân tích những thách thức và đề xuất giải pháp phát triển cây ăn quả đảm bảo cho sự phát triển bền vững.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Dữ liệu và phương pháp nghiên cứu

Dữ liệu nghiên cứu chủ yếu là các nguồn tài liệu, dữ liệu từ các báo cáo về tình hình phát triển kinh tế tỉnh Sơn La của Ủy ban nhân dân tỉnh, Báo cáo của Sở Nông nghiệp và phát triển

Ngày nhận bài: 2/3/2021. Ngày sửa bài: 29/4/2021. Ngày nhận đăng: 10/5/2021.

Tác giả liên hệ: Đỗ Thị Mùi. Địa chỉ e-mail: dothimui@hpu2.edu.vn

nông thôn, các báo cáo của các phòng Nông nghiệp và phát triển nông thôn các huyện. Ngoài ra, tác giả nghiên cứu trên thực tiễn qua việc thực địa ở một số địa bàn huyện Mộc Châu, Vân Hồ, Mai Sơn, Yên Châu, TP Sơn La, Thuận Châu và Mường La. Các chuyến thực địa được quan tâm nhiều vào thời kì thu hoạch trái cây, quan sát việc thu hái, bảo quản, chế biến, tiêu thụ. Tác giả cũng quan sát, theo dõi qua nhiều năm những diễn biến thời tiết trên địa bàn tỉnh để có đánh giá, phân tích phù hợp. Các phương pháp tác giả nghiên cứu chủ yếu là thu thập, xử lý và phân tích tài liệu, thực địa, quan sát thực tiễn và xin ý kiến của một số chuyên gia, nhất là các chuyên gia của Sở Nông nghiệp và Phát triển nông thôn, chủ một số trang trại của tỉnh. Đánh giá những thách thức và đề xuất một số giải pháp trên cơ sở nghiên cứu thực tiễn và tham khảo ý kiến của một số chuyên gia. Bởi thế các giải pháp được đề xuất sẽ có giá trị cao trong thực tiễn sản xuất cây ăn quả ở tỉnh Sơn La.

2.2. Kết quả nghiên cứu

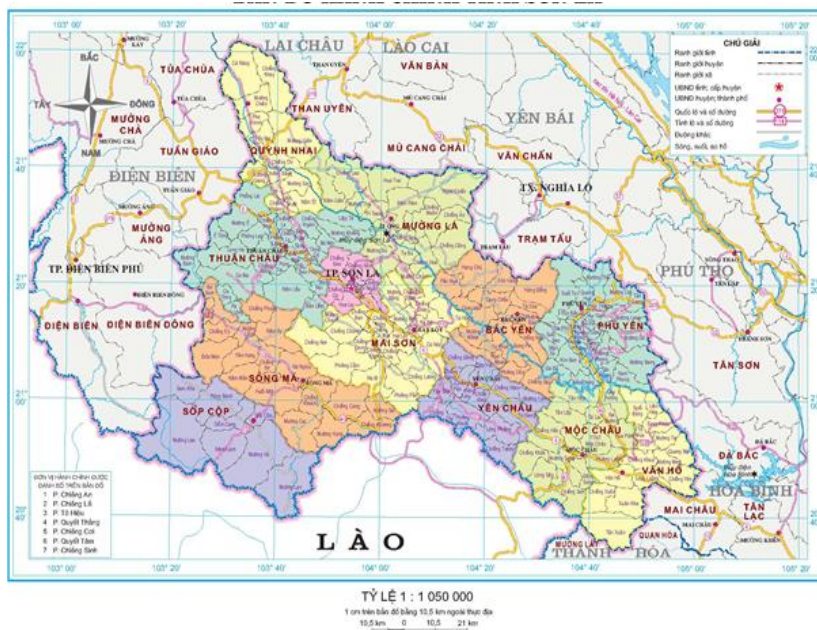
2.2.1. Thực trạng phát triển cây ăn quả tỉnh Sơn La

Sơn La có nhiều điều kiện thuận lợi để phát triển cây ăn quả. Từ năm 2015, thực hiện đề án phát triển cây ăn quả trên đất dốc, diện tích, năng suất và sản lượng cây ăn quả tăng nhanh. Nguyên nhân chủ yếu do tỉnh có điều kiện tự nhiên thuận lợi cùng với chủ trương chú trọng phát triển cây ăn quả trên đất dốc, lai tạo được nhiều giống cây ăn quả có năng suất và chất lượng cao, thị trường được mở rộng cả trong và ngoài nước.

Bảng 1. Diện tích cây ăn quả tỉnh Sơn La giai đoạn 2010 – 2018

Năm	2010	2012	2015	2017	2018
Diện tích (ha)	19.026	17.765	19593	34.981	42.355

(Nguồn: 7 & 8)

Hình 1. Bản đồ hành chính tỉnh Sơn La

Năm 2018, diện tích cây ăn quả tăng 2,2 lần so với năm 2010 và tăng 21% so với năm 2017. Diện tích tăng chủ yếu ở TP Sơn La và các huyện Yên Châu, Mai Sơn, Mộc Châu, Sông Mã. Ở TP Sơn La diện tích tăng nhiều là xoài, mận, Yên Châu tăng nhiều là xoài, nhãn; Mai Sơn tăng nhiều là nhãn, ôi, na; Mộc Châu tăng nhiều là nhãn, mận, bơ; Sông Mã tăng nhiều nhãn, xoài...

Cơ cấu cây ăn quả khá đa dạng, trong đó có một số cây chủ lực như xoài, mận, nhãn, bơ, chanh leo, cam, bưởi.

Bảng 2. Diện tích và tỉ lệ một số loại cây ăn quả ở Sơn La năm 2019

Loại cây	Diện tích (ha)	Tỉ lệ (%)
Tổng số	42.355	100
Nhãn	13.164	31,1
Xoài	10.161	24,0
Mận	7.623	18,0
Chuối	3.718	8,8
Bưởi	1.371	3,2
Chanh leo	1.160	2,7
Cam	1.145	2,7
Bơ	970	2,3
Đào	918	2,2
Các loại khác	2.215	5,0

(Nguồn: 8 và tính toán của tác giả)

Cây ăn quả quan trọng nhất ở Sơn La là nhãn, xoài, mận. Riêng ba loại cây này chiếm 73,1%. Nhãn có diện tích lớn nhất, chiếm trên 30% diện tích cây ăn quả của tỉnh, gấp 3 lần diện tích nhãn của tỉnh Hưng Yên.

Giá trị sản xuất cây ăn quả tăng nhanh. Nguyên nhân chủ yếu do sản lượng cây ăn quả tăng nhanh, giá thành tăng, đặc biệt, chất lượng cây ăn quả ngày càng tốt hơn. Nhiều loại cây ăn quả được cấp giấy chứng nhận sản xuất theo tiêu chuẩn VietGap, hoa quả an toàn, chất lượng, đáp ứng được thị hiếu người tiêu dùng.

Bảng 3. Giá trị sản xuất cây ăn quả tỉnh Sơn La giai đoạn 2010 – 2019

(Giá so sánh năm 2010)

Năm	2010	2012	2015	2017	2018	2019
Giá trị (Tỉ đồng)	781,5	789	990	1.129	1.264	1.356

(Nguồn: 7 & 8)

Sản xuất cây ăn quả được chú trọng phát triển, đặc biệt có nhiều loại cây đặc sản có chất lượng tốt, nhiều loại cây ăn quả đã trở thành sản phẩm hàng hóa. Từ năm 2015, cây ăn quả đã xuất khẩu sang 12 nước và cả những thị trường lớn như Hoa Kỳ, Nhật Bản, Hàn Quốc, Ôxtraylia.

Bảng 4. Giá trị xuất khẩu hoa quả Sơn La giai đoạn 2015 - 2019

Năm	2015	2016	2017	2018	2019
Giá trị xuất khẩu (triệu USD)	71,2	73,2	97	115	150

(Nguồn: 8)

Giá trị xuất khẩu cây ăn quả không ngừng tăng. Năm 2015 là năm đầu tiên Sơn La xuất khẩu. Loại quả đầu tiên được đem xuất khẩu là xoài, nhãn sang thị trường Trung Quốc. Năm 2019, giá trị xuất khẩu tăng hơn 2 lần so với năm 2015. Hàng xuất khẩu sang nhiều thị trường hơn và cả những thị trường rộng lớn, kiểm soát chất lượng, mẫu mã cẩn thận hơn. Các thị

trường xuất khẩu chủ yếu là: Trung Quốc, Nhật Bản, Hoa Kỳ, Ôxtraylia, Hàn Quốc, Pháp, Thụy Sĩ, Ba Lan, UAE, EU...

2.2.2. Những thách thức trong việc phát triển cây ăn quả ở tỉnh Sơn La

Phát triển cây ăn quả ở tỉnh Sơn La có nhiều cơ hội, nhất là trong xu hướng hiện nay thị trường cây ăn quả đã mở rộng cả trong nước và nước ngoài, lai tạo được nhiều giống mới, áp dụng nhiều thành tựu khoa học kỹ thuật trong sản xuất giống cây ăn quả, công nghệ chế biến cũng phát triển mạnh mẽ hơn. Tuy nhiên, cây ăn quả ở Sơn La đang đối mặt với rất nhiều thách thức về tự nhiên, về lao động, về khoa học kỹ thuật, về chế biến và thị trường tiêu thụ.

Việc phát triển cây ăn quả ở tỉnh phụ thuộc rất lớn vào thời tiết. Vùng Tây Bắc có nhiều kiểu thời tiết ảnh hưởng đến việc phát triển cây ăn quả như: sương muối, rét đậm, rét hại, mưa đá, lũ ống, lũ quét... Trong điều kiện khí hậu khắc nghiệt, trình độ của người dân không cao, nếu thời tiết không thuận lợi, cây ăn trái có thể mất trắng, hoặc năng suất không cao, mẫu mã không đẹp, không đủ sức cạnh tranh trên thị trường.

Trong những năm gần đây, mưa đá xảy ra liên tục ở các huyện trên địa bàn tỉnh: Tháng 3 năm 2018, mưa đá, gió lốc đã làm hư hại, rụng quả 150 ha mật hậu trên địa bàn huyện Vân Hồ. Ngày 14/4/2018, mưa đá kéo dài trên 1 tiếng, gây thiệt hại 180 ha mật hậu, bơ, chanh leo, ước tính thiệt hại trên 5 tỉ đồng. Năm 2019, tại nông trường Mộc Châu và xã Tân Lập (Mộc Châu), mưa đá, gió lốc làm hư hại gần 200 ha mật hậu đang sắp đến kì thu hoạch, 109 ha chanh leo, đẩy người nông dân đến nguy cơ không trả được nợ vì vốn vay đầu tư lớn.

Ngày 2/8/2017, tại huyện Mường La, trận lũ quét lịch sử đã gây thiệt hại lớn về người và tài sản. Tổng thiệt hại trên 500 tỉ đồng. Trong đó, riêng diện tích cây ăn quả bị cuốn trôi hoàn toàn là 147 ha. Ngoài ra, tỉnh Sơn La còn có những hiện tượng rét đậm, rét hại kéo dài xảy ra ở tất cả các địa phương trong tỉnh, gây nhiều thiệt hại đến sản xuất và đời sống nói chung trong đó có sản xuất cây ăn quả.

Khí hậu Sơn La khá thuận lợi để các loại sâu bệnh hại cây phát triển. Điều này đặt ra thách thức giữa việc sản xuất hoa quả sạch với việc phun thuốc trừ sâu bệnh. Nếu không phun thuốc, cây ăn quả có thể bị mất trắng, hoặc mẫu mã không đẹp, giá sẽ không cao. Nhưng nếu phun thuốc thì chất lượng cây ăn quả, an toàn vệ sinh thực phẩm cho người tiêu dùng không đảm bảo.

Sơn La có nhiều loại cây ăn quả. Cây chủ lực là nhãn, xoài. Đây là loại quả hay bị ruồi vàng hại quả, hoặc bị nấm, rệp. Nếu phun thuốc trừ sâu bệnh quả sẽ đẹp, mã vàng bóng, nhưng lại ảnh hưởng đến sức khỏe người tiêu dùng. Nếu không phun thuốc thì quả bị rệp có màu đen, mẫu mã xấu, không tiêu thụ được. Đây là thực tế đã xảy ra nhiều năm ở tất cả các vùng trồng cây ăn quả ở tỉnh Sơn La.

Diện tích sản xuất cây ăn quả manh mún, nhỏ lẻ, phân tán; chuyển dịch cơ cấu cây trồng chủ yếu do tự phát. Cây ăn quả được trồng phổ biến trong vườn của nông hộ tiềm ẩn nhiều yếu tố kém bền vững. Nhiều hộ nông dân sản xuất cây ăn quả theo phong trào, không theo quy hoạch. Điều này khó kiểm soát được về diện tích và thị trường, dẫn đến thường xuyên xảy ra tình trạng: “được mùa mất giá”, sản phẩm làm ra không tiêu thụ được.

Độ tuổi, chất lượng giống cây ăn quả không đồng đều. Nhiều hộ nông dân trồng cây ăn quả mua giống trôi nổi nên giống không đảm bảo chất lượng, cây dễ bị thoái hóa, sâu bệnh làm ảnh hưởng đến các vườn cây ăn quả khác.

Hình thức, mẫu mã, chất lượng sản phẩm quả chưa cao. Do trình độ khoa học kỹ thuật chưa cao, người nông dân chưa biết ứng dụng khoa học kỹ thuật cao để tạo ra sản phẩm đẹp về mẫu mã, tốt về chất lượng, sản phẩm chưa đủ sức cạnh tranh trên thị trường.

Diện tích trồng cây ăn quả được cấp có thẩm quyền công nhận áp dụng quy trình thực hành sản xuất nông nghiệp tốt hoặc áp dụng các tiêu chuẩn tương tự trong sản xuất nông nghiệp chiếm tỉ lệ thấp (chiếm 0,75%) trong tổng diện tích trồng cây ăn quả toàn tỉnh. Điều này chưa tạo được thương hiệu, niềm tin cho khách hàng, đồng thời chưa mở rộng được thị trường hàng

hóa dần tới hành hóa khi được thu hoạch luôn bị tư thương ép giá hoặc bán trên thị trường với giá rất rẻ, không đủ chi phí cho trồng, chăm sóc và thu hái.

Việc thiết lập mối liên kết tiêu thụ sản phẩm quả thông qua hợp đồng với các doanh nghiệp hợp tác còn nhiều hạn chế; các kênh tiêu thụ chủ yếu thông qua tư thương; mạng lưới tiêu thụ sản phẩm quả của tỉnh còn mang tính tự phát, hệ thống vận chuyển, xử lý, phân loại, đóng gói, tiêu thụ và tiếp thị mở rộng thị trường còn nhiều hạn chế. Đây là thách thức rất lớn không riêng ở Sơn La mà còn ở nhiều tỉnh thành khác.

Công nghiệp bảo quản, chế biến sản phẩm trái cây còn nhiều hạn chế. Sản phẩm khi thu hoạch không chế biến kịp dễ bị thối hỏng. Các sản phẩm chế biến chưa phong phú nên đến vụ thu hoạch trái cây thừa tràn lan, giá thấp, không tiêu thụ được. Trên địa bàn tỉnh Sơn La hiện có một nhà máy chế biến rau quả mới đi vào hoạt động từ năm 2020, công suất 300 tấn rau quả tươi/ngày. Nhà máy mới tiêu thụ khoảng 20% sản lượng rau quả của Sơn La.

Một số sản phẩm trái cây ở nơi khác được vận chuyển đến Sơn La, giả mạo thương hiệu ở Sơn La cũng làm ảnh hưởng đến uy tín đối với khách hàng khi tiêu thụ sản phẩm trái cây ở Sơn La. Các loại trái cây giả mạo nhãn hiệu Sơn La như: xoài, nhãn, cam, na, ổi, táo. Nhiều loại vận chuyển đến các thị trường khác giả danh trái cây Sơn La như xoài Yên Châu, nhãn Sông Mã, na Mai Sơn... cũng ảnh hưởng lớn đến niềm tin của khách hàng đối với trái cây Sơn La.

2.2.3. Giải pháp phát triển cây ăn quả ở tỉnh Sơn La

a. Giải pháp trong quy hoạch vùng trồng cây ăn quả

Sơn La có nhiều tiềm năng để phát triển cây ăn quả. Đất tốt, khí hậu thích hợp, nên nguy cơ tăng nóng diện tích, trồng tràn lan, phá vỡ quy hoạch, dẫn đến dư thừa sản lượng, giá bán bấp bênh là những rủi ro lớn. Để hạn chế những rủi ro đó, cần có quy hoạch cụ thể cho mỗi địa phương và kiểm soát tốt quy hoạch.

Muốn quy hoạch hợp lý cần có những nghiên cứu về điều kiện tự nhiên, các điều kiện sinh khí hậu, đánh giá mức độ phù hợp của các loại cây để đảm bảo năng suất và chất lượng cao nhất tại vùng trồng. Cũng cần nghiên cứu kỹ thị trường về sức mua, sức tiêu thụ của sản phẩm. Phải đảm bảo sự cân bằng giữa cung và cầu, đảm bảo tính hiệu quả trong sản xuất. Căn cứ vào điều kiện tự nhiên, điều kiện kinh tế xã hội và nhất là nhu cầu của thị trường để tính toán quy hoạch cây ăn quả phù hợp. Đồng thời, có biện pháp kiểm soát tốt quy hoạch, tránh tăng trưởng nóng, phá vỡ quy hoạch.

Lựa chọn các loại cây ăn quả có hiệu quả kinh tế cao, đáp ứng thị trường nội địa cũng như chế biến, xuất khẩu. Ưu tiên những cây trồng có thế mạnh của mỗi huyện, mỗi khu vực. Mỗi địa phương chú trọng phát triển 1 -3 loại cây phù hợp nhất ở địa phương của mình. Thực hiện chương trình Ocop mỗi xã một sản phẩm tiêu biểu, đặc trưng vừa để nâng cao chất lượng, vừa để đa dạng hóa sản phẩm cây ăn quả. Chú trọng phát triển xoài tròn Yên Châu, nhãn Sông Mã, na Mai Sơn, mận, đào, hồng, bơ ở Mộc Châu, Vân Hồ. Đây là những vùng đất thích hợp nhất với các loại cây trên. Các loại cây trên cũng chỉ có thể phát triển và cho chất lượng tốt nhất ở những vùng trên.

Cần quy hoạch vườn cây ăn quả kết hợp với du lịch sinh thái. Các khu vực trồng cây ăn quả có thể khai thác phát triển du lịch vào các thời kì sinh trưởng khác nhau. Thông thường kết hợp du lịch ở hai thời kì cơ bản đó là thời kì ra hoa và thời kì thu hoạch. Tuy nhiên, để các vườn cây ăn quả mang lại “lợi ích kép” cần chú trọng tới việc đầu tư cơ sở hạ tầng tốt, xây dựng một số cơ sở để đáp ứng nhu cầu ăn, nghỉ, vui chơi giải trí cho khách du lịch.

Quy hoạch mô hình trồng cây ăn quả theo hướng sản xuất cây ăn quả sạch, an toàn theo tiêu chuẩn VietGAP, GobiGap... Có kế hoạch xây dựng thương hiệu cho các vùng trồng, có chỉ dẫn địa lí đến vùng trồng cây ăn quả. Quản lý tốt quy hoạch; tăng cường công tác quản lí, giám sát, thực hiện đảm bảo phát triển đúng định hướng; xác định cụ thể diện tích từng loại cây gắn với việc xây dựng hệ thống thu mua, sơ chế, chế biến, bảo quản và tiêu thụ.

b. Ứng dụng khoa học công nghệ trong sản xuất, chế biến và bảo quản sản phẩm cây ăn quả

Trong xu thế khoa học công nghệ phát triển nhanh như vũ bão, để ngành trồng cây ăn quả phát triển bền vững và sử dụng hợp lý nguồn tài nguyên thiên nhiên cần ứng dụng khoa học kỹ thuật vào sản xuất cây ăn quả. Việc ứng dụng công nghệ sản xuất phải được thực hiện ở tất cả các khâu về giống, kỹ thuật canh tác, kỹ thuật thu hái, bảo quản, chế biến...

+ *Giống cây ăn quả*: Để cây ăn quả mang lại hiệu quả kinh tế cao, giống cây trồng có vai trò quan trọng. Có giống tốt thì năng suất và chất lượng mới tốt. Bởi thế, cần lai tạo các giống cây trồng mới, có năng suất cao, chất lượng tốt, phù hợp với từng vùng sinh thái. Hiện nay, tỉnh có nhiều cơ sở sản xuất giống cây ăn quả. Các giống cây trồng mới được trồng nhiều ở Sơn La như: xoài, bưởi, cam, nhãn, mận, đào, lê. Cần phải thành lập các hợp tác xã để nhân giống, chọn và lai tạo các giống cây ăn quả. “Việt hóa” một số loại cây ăn quả xứ ôn đới để chủ động nguồn cây giống, quản lý chất lượng cây giống, giảm chi phí nhập khẩu. Có thể lai tạo các giống cây bản địa với cây nhập khẩu để tạo ra giống cây có chất lượng cao, sinh trưởng tốt. Lai tạo được những giống cây ăn quả mới có thể thích ứng với điều kiện khí hậu biến đổi như hiện nay.

Xây dựng, cải tạo, nâng cấp các cơ sở sản xuất giống để mỗi huyện, thành phố có 1 - 2 cơ sở sản xuất giống lưu vườn, trong đó ưu tiên xây dựng vườn ươm giống lưu vườn tại các xã khu vực 3 để đáp ứng đủ nhu cầu giống trồng mới cây ăn quả trên địa bàn của tỉnh.

+ *Kỹ thuật trồng cây ăn quả*: Cần nghiên cứu đặc điểm sinh thái của từng loại cây để có kỹ thuật trồng cây ăn quả tốt nhất. Nghiên cứu ứng dụng các kỹ thuật có hiệu quả cao trong nghề làm vườn, phổ biến cho nông dân trồng cây ăn quả theo hướng thâm canh cao như: Kỹ thuật trồng từng loại cây, mật độ cây, hố sâu, rộng đối với từng loại cây cho phù hợp. Có thể giai đoạn đầu trồng xen canh các loại cây ngắn ngày để giữ đất, khai thác hiệu quả hơn đất. Một số nơi có thể trồng xen dứa với xoài, mít, nhãn. Cũng có thể trồng ngô hoặc các loại đậu chờ tán cây phủ.

+ *Kỹ thuật bón phân và chăm sóc cây*: Tùy theo từng loại cây và các thời kỳ sinh trưởng để bón phân phù hợp. Hạn chế tối đa việc sử dụng hóa chất độc hại. Hiện nay, một số nhà vườn trồng cam, quýt đã chủ động dùng phân bón được ủ từ cám, ngô, hay các phân vi sinh, đảm bảo cam ngọt đậm. Nghiên cứu và phổ biến cho nông dân các chất điều hòa sự sinh trưởng và phát triển của cây trồng nhằm tăng năng suất, chất lượng các loại quả trong vùng. Khi sử dụng các loại thuốc bảo vệ thực vật cần chú trọng đến vệ sinh an toàn thực phẩm, đảm bảo sức khỏe cho người tiêu dùng.

Trong khâu tưới nước cần ứng dụng khoa học kỹ thuật để đảm bảo tiết kiệm nước, tiết kiệm sức lao động và hiệu quả. Có thể sử dụng biện pháp tưới nhỏ giọt, tưới phun sương, tưới tự động hẹn giờ... Tận dụng nguồn nước tự nhiên. Có thể trồng các loại cây để giữ nước, chống xói mòn. Ở Sơn La, đại đa số các vùng cây ăn quả được trồng trên đất dốc, biện pháp quan trọng là giữ được nguồn nước, chống xói mòn nên cần có trồng các cây giữ nước. Có thể trồng thảm cỏ, hay các cây họ đậu để giữ bề mặt đệm, giữ ẩm cho cây. Đối với vùng đất dốc, cần có các biện pháp trồng cây theo đường đồng mức, xẻ rãnh để giữ đất, chống xói mòn; trồng các loại cây phủ đất trong thời kỳ cây chưa khép tán như đậu nho nhe, lạc, cây lạc đại, trồng cây vuông góc với chiều gió để hạn chế ảnh hưởng của bão, gió.

+ *Thu hoạch, bảo quản và chế biến sản phẩm*: Muốn có hiệu quả kinh tế cao việc thu hoạch, bảo quản và chế biến cây ăn quả có vai trò quan trọng. Một số biện pháp quan trọng là:

Đây mạnh công tác nghiên cứu, chuyên giao và ứng dụng các phương pháp kỹ thuật, máy móc và công cụ thu hoạch phù hợp cho từng loại trái cây để đảm bảo chất lượng của trái cây tại thời điểm thu hoạch. Trái cây thu hoạch phải đúng thời điểm, phải được bảo quản để trái cây giữ được chất lượng như mới thu hái. Việc đóng gói trái cây để xuất khẩu cũng phải được thực hiện theo quy trình, đảm bảo trái cây khi vận chuyển đi xa vẫn đảm bảo độ tươi ngon...

Chú trọng đến việc chế biến các sản phẩm trái cây. Tỉnh đã có 01 nhà máy chế biến, 01 nhà máy đang xây dựng. Công suất của các nhà máy chưa lớn, rất khó có thể tiêu thụ hết sản phẩm

trái cây trong tỉnh. Bởi thế, cần có biện pháp xây dựng nhiều cơ sở chế biến thủ công, thực hiện mỗi xã một sản phẩm đặc trưng; lai tạo các giống cây để ra quả trái vụ...

Xây dựng nhà sơ chế quả, xử lý, đóng gói, bảo quản, chế biến quả trên địa bàn các huyện, thành phố tại các vùng trồng quả tập trung, quy mô lớn; trong các khu, cụm công nghiệp trên địa bàn tỉnh, đảm bảo số lượng, chất lượng quả cho xuất khẩu, tạo điều kiện để các Hợp tác xã chủ động nâng cao năng lực sản xuất và giá thành quả xuất khẩu.

c. Giải pháp mở rộng thị trường

Cây ăn quả hiện đang phát triển mạnh ở các tỉnh vùng Tây Bắc và Sơn La. Để cây ăn quả phát triển ổn định và bền vững thì khâu tiêu thụ sản phẩm có ý nghĩa quan trọng. Cần có các biện pháp để mở rộng thị trường tiêu thụ trong nước và xuất khẩu. Các giải pháp cơ bản là:

Liên kết với các cơ sở chế biến để chế biến các loại quả thành nước ép, hoa quả sấy khô, rượu vang, bánh kẹo để tiêu thụ các loại trái cây. Đa dạng hóa các sản phẩm chế biến tạo điều kiện tiêu thụ sản phẩm trái cây trong vùng.

Tuyên truyền quảng bá, giới thiệu các loại cây ăn quả của vùng. Tổ chức các hội chợ thương mại giới thiệu các loại đặc sản cây ăn quả ở các tỉnh thành, các khu vực trong cả nước.

Xây dựng và tôn vinh thương hiệu trái cây của Sơn La. Khẳng định vị trí trái cây của tỉnh trong nước và quốc tế. Bảo đảm cạnh tranh bình đẳng trong thị trường nội địa. Ban hành tiêu chuẩn vệ sinh an toàn đối với từng loại trái cây, cấp giấy chứng nhận chất lượng, quản lý nhãn hiệu hàng hóa, tạo độ tin dùng đối với các khách hàng.

Tăng diện tích trồng hoa quả VietGap, hoa quả sạch, không ngừng nâng cao chất lượng trái cây. Tham gia vào các hợp tác xã trồng cây ăn quả để tạo nên mối liên kết hợp tác giữa các doanh nghiệp, các hộ gia đình.

Xây dựng câu lạc bộ, tổ hợp tác, hợp tác xã, doanh nghiệp cổ phần; Khuyến khích các doanh nghiệp liên kết với “tổ chức sản xuất của nông dân” theo chuỗi giá trị cây ăn quả chủ lực trồng tập trung, từ sản xuất đến thu mua, bảo quản, chế biến và tiêu thụ; tạo điều kiện khuyến khích doanh nghiệp liên doanh, liên kết trực tiếp với các đối tác nước ngoài, đặc biệt là khâu bảo quản và tiêu thụ trái cây tươi. Hình thành các liên kết vùng trong sản xuất, rải vụ thu hoạch và tiêu thụ sản phẩm, đảm bảo phát triển ngành hàng trái cây bền vững.

Xây dựng các mô hình trồng cây ăn quả gắn với phát triển du lịch sinh thái. Muốn vậy cần chú trọng tới uốn ghép cây có hình dáng đẹp, xây dựng đường vào khu trồng cây, phát triển thêm một số sản phẩm du lịch khác để thu hút khách đến tham quan và trải nghiệm với vườn cây ăn quả. Có biện pháp quảng bá, nhất là đến mùa thu hái để thu hút nhiều du khách tham quan, trải nghiệm và tiêu thụ hoa trái cho vùng.

d. Nâng cao chất lượng lao động

Lao động ở tỉnh Sơn La có chất lượng chưa cao. Tỷ lệ lao động được đào tạo nghề thấp, chỉ chiếm dưới 10%. Bởi thế, cần có các biện pháp nâng cao chất lượng lao động. Các biện pháp cụ thể là:

Cử lao động người địa phương đi đào tạo các chuyên ngành phù hợp để họ sẽ trở về địa phương là lực lượng lao động trực tiếp tham gia vào quá trình sản xuất.

Mở các lớp tập huấn ở tại các địa phương để người lao động có thể được học tập trực tiếp. Cho các hộ nông dân tham quan các mô hình tiên tiến ở các địa phương, từ đó có thể vận dụng vào chính địa phương mình.

Cán bộ khoa học kỹ thuật, cán bộ khuyến nông cần “cầm tay chỉ việc”, hướng dẫn cụ thể từng khâu. Quản lý theo dõi việc sản xuất cây ăn quả ở các địa phương để kịp thời hướng dẫn cho người nông dân ở tất cả các khâu từ trồng, chăm sóc, thu hoạch.

Tập huấn kỹ thuật trồng, chăm sóc, thu hoạch., bảo quản theo hướng an toàn cho hộ nông dân để nâng cao năng suất, hiệu quả kinh tế của việc trồng cây ăn quả.

Tập huấn kỹ thuật, hướng dẫn quản lý một số diện tích đã được cấp mã số vùng trồng cây ăn quả, công nhận GlobalGAP sản xuất đảm bảo tiêu chuẩn xuất khẩu sang các thị trường khó tính;

thực hiện tốt quy trình kỹ thuật sản xuất theo hướng an toàn, VietGAP để cung ứng cho các sản phẩm quả cho thị trường Hà Nội và một số tỉnh lân cận, đáp ứng nhu cầu chế biến cho các nhà máy chế biến quả trên địa bàn.

Đào tạo, nâng cao trình độ chuyên môn cho cán bộ, công chức thực hiện chức năng quản lý Nhà nước về phát triển cây ăn quả. Cử cán bộ đào tạo theo đúng các chuyên ngành để họ vận dụng kiến thức được học trong việc quản lý, phát triển cây ăn quả.

Đào tạo nông dân điển hình là các hộ có diện tích vườn cây ăn quả rộng, có khả năng tiếp thu, đầu tư ứng dụng các tiến bộ kỹ thuật mới vào việc trồng, chăm sóc cây ăn quả cho năng suất cao, có khả năng truyền đạt kinh nghiệm sản xuất cho các hộ nông dân khác trong vùng.

Soạn thảo và in ấn tài liệu để hướng dẫn cho các hộ nông dân kỹ thuật trồng, chăm sóc cây ăn quả, kỹ thuật thu hái, bảo quản sản phẩm;

e. Các giải pháp về chính sách, tổ chức quản lý trong sản xuất

Muốn phát triển cây ăn quả, mở rộng diện tích trồng cây ăn quả và sản xuất cây ăn quả mang lại hiệu quả kinh tế cao phải có nguồn vốn đầu tư lớn. Đối với tỉnh Sơn La, kinh tế khó khăn, đại đa số các hộ nông dân còn nghèo, thiếu vốn sản xuất, bởi thế, cần phải có giải pháp để huy động nguồn vốn. Các giải pháp được đề xuất là:

Nhà nước tạo điều kiện cho các hộ nông dân mới trồng cây ăn quả vay vốn tín dụng đầu tư với mức lãi suất ưu đãi theo chu kỳ sản xuất để nông dân có điều kiện đầu tư, mở rộng và thâm canh, cho vay ưu đãi đầu tư xây dựng nhà máy đóng gói, chế biến, mua sắm thiết bị với lãi suất thấp. Cải tiến thủ tục vay vốn sản xuất hàng hóa theo quyết định 133, chỉ cần có một hợp đồng bán hàng với một trong các thủ tục thanh toán quốc tế thông dụng.

Cần có chính sách hỗ trợ giá giống cây ăn quả cho các hộ nông dân, hỗ trợ các hợp tác xã sản xuất kinh doanh cây ăn quả đặc sản về lãi trong thời gian đầu thành lập; hỗ trợ kinh phí xây dựng thương hiệu, nhãn hiệu hàng hóa hoặc chi phí xây dựng xuất sứ hàng hóa; hỗ trợ chi phí quầy sạp khi tham gia triển lãm hội chợ trong nước; hỗ trợ vốn vay khi nhận chuyển giao công nghệ tiên tiến thích hợp vào khâu nhân giống và bảo quản quả đặc sản.

Chuyển dịch cơ cấu nông nghiệp từ độc canh sang phát triển sản xuất hàng hóa là quá trình biến đổi lớn của tỉnh, nhất là việc chuyển đổi cơ cấu cây ăn quả. Các giải pháp về tổ chức sản xuất có tầm quan trọng hàng đầu. Tổ chức sản xuất hợp lý sẽ tạo môi trường thuận lợi cho việc thực hiện các giải pháp khoa học kỹ thuật và công nghệ mới, tạo điều kiện thúc đẩy cây ăn quả phát triển.

Các chính sách mới cần được tập trung giải quyết theo chuỗi giá trị gia tăng từ sản xuất, thu mua, chế biến, bảo quản và tiêu thụ, phối hợp hình thành các liên kết có trách nhiệm, nghĩa vụ, quyền lợi rõ ràng và hợp lý để các bên thực hiện đúng cam kết theo mục tiêu, chất lượng, hiệu quả và bền vững.

Căn cứ vào nhu cầu và thị hiếu của thị trường, điều kiện tự nhiên và sinh thái của các địa phương, tiếp tục nghiên cứu để lai tạo, tuyển chọn và nhân rộng các giống cây ăn quả chủ lực có chất lượng tốt, giá thành cao và có sức cạnh tranh. Khảo sát, tính toán để xác định quy hoạch một cách chính xác nhu cầu phát triển cho từng vùng chuyên canh đối với từng loại cây, đặc biệt là một số cây chủ lực trong vùng (nhãn, xoài Yên Châu, nhãn Sông Mã; mận, đào, chanh leo, bơ Mộc Châu, xoài, chuối Mường La). Xây dựng vùng chuyên canh lớn, có cơ sở hạ tầng tốt, tạo điều kiện thuận lợi để cơ giới hóa sản xuất, áp dụng tiến bộ kỹ thuật vào các khâu canh tác để sản xuất ra khối lượng trái cây lớn, ổn định về số lượng, đồng đều về chất lượng.

Hỗ trợ mô hình đóng gói trái cây theo quy trình GAP. Hỗ trợ phát triển thương hiệu sản phẩm và thông tin thị trường. Có kế hoạch bảo vệ nhãn hiệu và xây dựng thương hiệu cho trái cây đặc sản theo nguyên tắc: Các địa phương xúc tiến ngay việc đăng ký nhãn hiệu cho trái cây đặc sản có khả năng xuất khẩu, giới thiệu trái cây an toàn trên các Website của địa phương.

g. Phát triển cơ sở hạ tầng, cơ sở vật chất kỹ thuật

Đầu tư phát triển cơ sở hạ tầng giao thông để nối liền vùng sản xuất với chế biến tiêu thụ

là khâu đặc biệt quan trọng. Không thể phát triển cây ăn quả nếu đường giao thông đến vùng trồng không thuận lợi hoặc không chế biến, tiêu thụ được sản phẩm.

Sơn La là nơi có địa hình núi cao, hiểm trở. Nhờ có chương trình 135, hệ thống giao thông trong vùng cũng đã được nâng cấp đáng kể. Tuy nhiên, nhiều nơi đã bị xuống cấp, cần có sự hỗ trợ vốn để duy tu, bảo dưỡng, nhất là tuyến đường đến các vùng chuyên canh cây ăn quả lớn. Cần có những chính sách đầu tư nguồn vốn, huy động vốn từ các doanh nghiệp, các hộ nông dân để xây dựng các tuyến đường giao thông liên thôn bản. Đầu tư để xây dựng hệ thống điện, nước đến các vùng chuyên canh cây ăn quả.

Tổ chức nghiên cứu xây dựng các chợ đầu mối trong vùng, xây dựng các nhà máy chế biến trái cây ở các địa phương. Đẩy nhanh tiến độ xây dựng và mở rộng quy mô của hai nhà máy chế biến hoa quả ở Vân Hồ và Hát Lót (Sơn La). Mỗi địa phương cũng cần chủ động xây dựng các cơ sở chế biến trái cây. Khuyến khích các HTX sản xuất trái cây hướng tới xây dựng nhà máy chế biến để khép kín quy trình sản xuất, nâng cao hiệu quả sản xuất cây ăn quả. Chú trọng tới mẫu mã sản phẩm để gây hiệu ứng nhiều hơn đối với người tiêu dùng.

Đa dạng hóa các sản phẩm chế biến như: nước ép hoa quả tươi, hoa quả sấy khô, hoa quả sấy dẻo, rượu hoa quả, ô mai các loại hoa quả, mứt hoa quả, các loại bánh làm từ hoa quả...

h. Các giải pháp khác

Hàng năm tổ chức từ 02 lần trở lên cho các hộ, các trang trại, các cơ sở sản xuất tham gia các hội chợ, lễ hội về cây ăn quả do Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn hoặc các tỉnh, thành trong nước tổ chức.

Mỗi năm 01 lần tổ chức hội chợ Chuyên đề về phát triển cây ăn quả, giới thiệu sản phẩm quả của từng địa phương. Có thể mỗi huyện lựa chọn từ 1 đến 2 loại cây đặc trưng của từng huyện để tổ chức triển lãm, có thể mời thêm các tỉnh khác trong vùng để giới thiệu cây ăn quả cho vùng Tây Bắc nói chung và cho tỉnh Sơn La nói riêng. Hàng năm tổ chức 1 - 2 hội thi, lễ hội về các loại quả, tôn vinh tổ chức, cá nhân đạt thành tích về sản xuất các loại quả có năng suất giá trị kinh tế cao. Mỗi năm tổ chức diễn đàn cho 01 loại quả đặc trưng nhằm liên kết các vùng cây ăn quả, trao đổi kinh nghiệm sản xuất, sơ chế và tiêu thụ các sản phẩm quả. Xây dựng và bảo hộ nhãn hiệu cho các loại quả chủ lực bao gồm: Quả mận hậu; quả chanh leo tím; quả chuối - Yên Châu; quả hồng giòn - Mộc Châu, xoài tròn - Yên Châu...

3. Kết luận

Khai thác thế mạnh để đưa Sơn La trở thành tỉnh sản xuất cây ăn quả hàng đầu của cả nước là mục tiêu phấn đấu tỉnh Sơn La. Cần có các giải pháp trong quy hoạch, phát triển hợp lý, tránh tăng trưởng nóng, phát triển tràn lan không kiểm soát. Lao động trong vùng có chất lượng chưa cao, cần có giải pháp để nâng cao chất lượng lao động, ứng dụng khoa học công nghệ trong trồng, chăm sóc, chế biến cây ăn quả. Huy động nguồn vốn, đầu tư về cơ sở hạ tầng, cơ sở vật chất kỹ thuật, xây dựng cơ sở chế biến, đa dạng các sản phẩm chế biến, mở rộng thị trường, tăng cường quảng bá, giới thiệu vùng cây ăn quả Tây Bắc.

Ghi chú: Nghiên cứu này được tài trợ từ nguồn kinh phí Khoa học Công nghệ của Trường Đại học Sư phạm Hà Nội 2 cho đề tài mã số C.2020.29.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Đỗ Thị Mùi, 2021. “Thuận lợi và khó khăn trong phát triển cây ăn quả ở vùng Tây Bắc”. *Tạp chí Khoa học Trường Đại học Sư phạm Hà Nội*, (1) 2021, tr.126 – 135.
- [2] Phạm Anh Tuấn, Dương Thị Lợi, 2020. “Định hướng không gian phát triển vùng chuyên canh cây lâu năm tại tỉnh Sơn La trên cơ sở đánh giá tổng hợp cảnh quan”. *Tạp chí Khoa học Trường Đại học Sư phạm Hà Nội*, số 2 năm 2020, tr.173 - 180.

- [3] Hội đồng nhân dân tỉnh Sơn La, Nghị quyết số 37/NQ- HĐND nghị quyết thông qua Đề án phát triển cây ăn quả trên địa bàn tỉnh đến năm 2020.
- [4] <https://nongnghiep.vn/lam-gi-de-tao-dot-pha-ve-cay-an-qua-o-tay-bac-d172387.html>, Truy cập ngày 15/4/2021
- [5] <https://baotintuc.vn/tay-bac-tay-nguyen-tay-nam-bo/tay-bac-phat-trien-cay-trong-on-doi-20171004182727204.htm>. Truy cập ngày 10/4/2021.
- [6] <http://baochinhphu.vn/Kinh-te/Nong-nghiep-Tay-Bac-Can-mot-dong-luc-manh-me-de-phat-trien/322896.vgp>. Truy cập ngày 10/4/2020
- [7] Hội đồng nhân dân tỉnh Sơn La, Nghị quyết số 17/2016/NQ-HĐND ngày 14/12/2016 của HĐND tỉnh về chính sách hỗ trợ phát triển hợp tác xã trồng cây ăn quả, cây dược liệu dưới tán cây ăn quả trên địa bàn tỉnh giai đoạn 2017 - 2020.
- [8] Cục Thống kê tỉnh Sơn La, Niên giám thống kê tỉnh Sơn La năm 2014, 2017, 2019.
- [9] Sở Nông nghiệp và Phát triển Nông thôn Sơn La, Báo cáo tình hình sản xuất nông lâm thủy sản các năm 2010, 2015, 2017, 2018, 2019.

ABSTRACT

Challenges and solutions for sustainable fruit plant development in Son La province

Do Thi Mui

Faculty of History, Hanoi Pedagogical University 2

Son La has a lot of potentials for the development of fruit trees. In recent years, fruit trees have thrived, bringing about high economic efficiency, actively contributing to poverty reduction for upland people. However, the development of fruit trees presents many major challenges. Challenges in price, quality, expansion of acreage, product processing, market... There should be solutions for planning, seeding, labor, investment... to develop sustainable, fruit-bearing fruit trees. high economic efficiency.

Keywords: Geographical indications, opportunities, challenges, sustainable development.